

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNE ODVJETNICE
JULIANE KOKOTT
od 7. svibnja 2015.¹

Predmet C-218/14

**Kuldip Singh
Denzel Njume
Khaled Aly
protiv**

Minister for Justice and Equality

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio High Court of Ireland)

„Direktiva 2004/38/EZ – Članak 7. stavak 1. točka (b), članak 12. i članak 13. stavak 2. – Brak između građanke Unije i državljanina treće zemlje – Odlazak građanke Unije i kasniji razvod – Zadržavanje prava boravka državljanina treće zemlje u državi članici domaćinu“

I – Uvod

1. U središtu ovog zahtjeva za prethodnu odluku je pitanje može li državljanin treće zemlje, koji je kao bračni drug građanke Unije s njom boravio u državi članici Unije čije državljanstvo građanka Unije ne posjeduje, sâm ostati u toj državi ako je građanka Unije iz nje trajno otišla te se nakon svojega odlaska razvela od svojega bračnoga druga.

2. Kako bi se odgovorilo na to pitanje potrebno je tumačiti Direktivu 2004/38/EZ², koja u dvije zasebne odredbe uređuje zadržavanje prava boravka u slučaju odlaska, odnosno razvoda. Na koji način bi se te odredbe trebale primijeniti u okolnostima poput onih u glavnom postupku, u sudskoj praksi Suda još je nerazjašnjeno.

1 — Izvorni jezik: njemački

2 — Direktiva 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i [boravak] na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavlja ju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ (SL L 158, str. 77., ispravljena u SL L 229, str. 35.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 42.).

II – Pravni okvir

A – Pravo Unije

3. Članak 7. Direktive 2004/38 glasi, među ostalim:

(1) Svi građani Unije imaju pravo [boravka] na području druge države članice u razdoblju duljem od tri mjeseca ako:

- (a) su radnici ili samozaposlene osobe u državi članici domaćinu; ili
- (b) imaju dostatna sredstva za sebe i članove svoje obitelji da ne postanu teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svog boravka [...]

(2) Pravo [boravka] utvrđeno stavkom 1. primjenjuje se na članove obitelji koji nisu državljani države članice, a koji su u pratnji građanina Unije ili mu se pridružuju u državi članici domaćinu, pod uvjetom da taj građanin Unije ispunjava uvjete iz stavka 1. točke (a), (b) ili (c).

[...]“

4. Članak 12. Direktive 2004/38 propisuje zadržavanje prava boravka članova obitelji u slučaju smrti ili odlaska državljanina Unije i određuje:

„(1) Ne dovodeći u pitanje [prema daljnjim pretpostavkama] podstavak 2., smrt ili odlazak građanina Unije iz države članice domaćina ne utječe na pravo [boravka] članova njihovih obitelji koji su državljani države članice.

[...]

(2) Ne dovodeći u pitanje [prema daljnjim pretpostavkama] podstavak 2., smrt građanina Unije nema za posljedicu gubitak prava [boravka] članova njihovih obitelji koji nisu državljani države članice, ako su boravili u državi članici domaćinu kao članovi obitelji najmanje godinu dana prije smrti građanina Unije.

[...]

(3) Odlazak građana Unije iz države članice domaćina ili njihova smrt nema za posljedicu gubitak prava [boravka] njegove djece ili roditelja koji ostvaruje faktično skrbništvo nad djecom, bez obzira na njihovo državljanstvo, ako djeca borave u državi članici domaćinu i upisani su u obrazovnu ustanovu u svrhu stjecanja obrazovanja i to sve do završetka njihovog školovanja.“

5. Ako brak građanina Unije ne uspije, trebalo bi u skladu s uvodnom izjavom 15. Direktive 2004/38 poduzeti mjere da njegovi članovi obitelji zadrže pravo [boravka] radi osiguranja obiteljskog života i ljudskog dostojanstva.

6. Članak 13. stavak 2. Direktive 2004/38 o tome propisuje:

„Ne dovodeći u pitanje drugi podstavak [prema daljnjim pretpostavkama], razvod, poništenje braka ili prestanak registrirane zajednice iz članka 2. točke 2(b) nema za posljedicu gubitak prava [boravka] članova obitelji građanina Unije koji nisu državljani države članice, ako:

- (a) [je] brak [...] prije pokretanja [postupka za razvod] [...] trajao najmanje tri godine, od toga najmanje jednu godinu u državi članici domaćinu; ili

[...]

- (d) bračni drug [...] koji nema državljanstvo države članice [...] ima pravo posjetiti maloljetno dijete, ako je sud odlučio da se posjete moraju obaviti u državi članici domaćinu, i to toliko dugo koliko je to potrebno.

[...]

Ovi članovi obitelji zadržavaju svoje pravo [boravka] isključivo na osobnoj osnovi.“

B – Nacionalno pravo

7. Za naprijed navedene odredbe Direktive irsko pravo sadrži odgovarajuće provedbene propise.

III – Činjenično stanje glavnog postupka i prethodna pitanja

8. K. Singh, D. Njume i K. Aly državljani su trećih zemalja te su 2005. odnosno 2007. godine u Irskoj oženili građanke Unije koje same nisu irske državljanke, ali su se korištenjem svojeg prava na slobodu kretanja i boravka nalazile u Irskoj. Državljanima treće zemlje odobren je boravak u Irskoj u njihovu svojstvu člana obitelji u pratnji građanki Unije. U godinama koje su slijedile, sredstva za život bračnih parova barem su neko vrijeme potjecala i iz prihoda bračnih drugova državljana trećih zemalja.

9. Brakovi su propali nakon što su bračni drugovi živjeli u Irskoj barem četiri godine. U sva tri slučaja su građanke Unije napustile Irsku bez svojih bračnih drugova te su nakon toga u Latviji, Ujedinjenoj Kraljevini odnosno Litvi podnijele zahtjev za razvod. U međuvremenu su brakovi pravomoćno razvedeni.

10. K. Singh, D. Njume i K. Aly pozivaju se na članak 13. Direktive 2004/38 kako bi dalje mogli ostati u Irskoj, što im međutim odbijaju dozvoliti irska tijela. Njihovo pravo boravka bilo je povezano s pravom njihova bračnog partnera te je njihovim odlaskom iz Irske to pravo prestalo.

11. High Court of Ireland, pred kojim se vode žalbeni postupci u tim predmetima, s tim u vezi dvoji o tumačenju Direktive te Sudu postavlja sljedeća pitanja:

- 1) Zadržava li državljani treće zemlje pravo boravka u državi članici domaćinu ako se njegov brak sklopljen s građankom Unije razvede nakon što je građanka Unije otišla iz države članice domaćina u kojoj je koristila prava Unije primjenom članka 7. i članka 13. stavka 2. točke (a) Direktive? U slučaju negativnog odgovora na pitanje: ima li državljani treće zemlje nakon odlaska građanke Unije iz države članice domaćina do razvoda pravo boravka u državi članici domaćinu?
- 2) Jesu li ispunjeni zahtjevi iz članka 7. stavka 1. točke (b) Direktive ako bračna družica koja je građanka Unije navede da raspolaže s dovoljno sredstava za život u smislu članka 8. stavka 4. Direktive, a ta sredstva djelomično potječu iz sredstava bračnog druga koji nema državljanstvo jedne od država članica?
- 3) U slučaju negativnog odgovora na pitanje: imaju li osobe poput tužitelja (osim prava prema Direktivi) prema pravu Unije (osim Direktive) pravo raditi u državi članici domaćinu kako bi u smislu članka 7. Direktive ispunili zahtjev za osiguranje „dostatnih sredstava“ ili tomu dati svoj doprinos?

IV – Pravna ocjena

A – O prvom prethodnom pitanju

12. Prvo prethodno pitanje se sastoji od dva dijela, čiji se drugi dio postavlja samo u slučaju da se na prvi dio pitanja odgovori negativno.

13. Prvim dijelom prvog prethodnog pitanja sud koji je uputio zahtjev u biti želi znati gubi li državljanin treće zemlje svoje pravo boravka u državi članici domaćinu ako građanka Unije koja je s njim vjenčana napusti državu članicu domaćina čije državljanstvo ne posjeduje, čak i ako je taj brak u trenutku odlaska trajao najmanje tri godine – od toga najmanje jednu u državi domaćinu – a taj brak bude pravomoćno razveden nakon odlaska supruge u drugu državu članicu.

14. Za odgovor na to pitanje važno je procjenjuje li se zadržavanje prava boravka razvedenih supružnika u slučajevima poput onih u glavnom postupku i prema članku 12. Direktive 2004/38 ili se primjenjuje samo njezin članak 13.

1. Zadržavanje prava boravka članova obitelji prema članku 12. Direktive 2004/38

15. Članak 12. Direktive 2004/38, između ostaloga, uređuje opstanak prava boravka članova obitelji u slučaju odlaska građanina Unije na temelju čijeg su državljanstva izveli svoje pravo boravka u državi članici domaćinu. Pri tome propis čini razliku je li kod dotičnoga člana obitelji, koji ostaje u državi domaćinu, riječ o građaninu Unije ili ne.

16. Članovi obitelji koji su sami građani Unije zadržavaju, prema članku 12. stavku 1. Direktive 2004/38, pravo boravka nakon odlaska građanina Unije te mogu steći pravo stalnog boravka ako državi domaćinu u smislu članka 7. Direktive financijski ne padnu na teret.

17. Drukčije je kod članova obitelji koji su državljani trećih zemalja, a svoje pravo boravka u slučaju odlaska građanina Unije zadržavaju samo uz restriktivne pretpostavke članka 12. stavka 3. Direktive 2004/38. Prema tom propisu drugi roditelj, ako ostane u državi članici domaćinu s djecom građanina Unije koji je odselio, zadržava svoje pravo boravka dok zajednička djeca ne završe školovanje u obrazovnoj ustanovi u toj državi, ako on ostvaruje faktično skrbništvo nad djecom.

18. Stoga iz članka 12. Direktive 2004/38 treba zaključiti da kod člana obitelji državljanina treće zemlje odlazak građanina Unije, osim u posebnoj situaciji iz članka 12. stavka 3., vodi do toga da isti gube svoje pravo boravka u državi članici domaćinu³.

19. I nakon upita na usmenoj raspravi ne postoji uporište za moguću primjenu članka 12. stavka 3. Direktive 2004/38 na glavne postupke. Supružnici državljani trećih zemalja iz glavnih postupaka su stoga svoje pravo boravka u državi članici domaćinu izgubili već odlaskom svojih bračnih partnerica građanki Unije, prije nego što su građanke Unije uopće zatražile razvod izvan Irske.

20. Do drugoga se zaključka dolazi, međutim, kada se slučaj razvedenih državljanina trećih zemalja ocjenjuje isključivo prema članku 13. Direktive 2004/38.

3 — O ranije važećoj pravnoj situaciji prema članku 11. Uredbe (EEZ) br. 1612/68 Vijeća od 15. listopada 1968. o slobodi kretanja radnika unutar Zajednice, SL L 257, str. 2., u verziji izmijenjenoj Uredbom (EEZ) br. 2434/92 Vijeća od 27. srpnja 1992., SL L 245, str. 1., vidjeti presudu Mattern i Cikotic (C-10/05, EU:C:2006:220, t. 27.).

2. Zadržavanje prava boravka prilikom razvoda sukladno članku 13. Direktive 2004/38

21. I članak 13. Direktive 2004/38 čini razliku prema tome radi li se kod dotičnih članova obitelji o građanima Unije ili ne.

22. Sud koji je uputio zahtjev za predmet za koji se ovdje interesira u odnosu na državljane trećih zemalja tematizira samo članak 13. stavak 2. točku (a) Direktive 2004/38 koji zasniva pravo boravka nakon trogodišnjeg braka, a ne propituje stavak 2. točku (d) toga članka koji pod određenim uvjetima priznaje pravo boravka radi osiguravanja posjeta djeci.

23. Izlišno je detaljno analizirati potonju odredbu. Navodi zastupnika K. Singha doduše upućuju na to da su se roditelji dogovorili o tome da otac svoje pravo na posjete zajedničkom djetetu ostvaruje u Irskoj, no iz zahtjeva za prethodnu odluku u dijelu koji je ovdje mjerodavan ne proizlazi da [bi] osim toga „Sud došao do uvjerenja da posjet [...] smije uslijediti isključivo u državi članici domaćinu [dakle u Irskoj]“. Prema priopćenom činjeničnom stanju stoga ne postoji razlog za pobliže ispitivanje članka 13. stavka 2. točke (d) Direktive 2004/38, ali svakako postoji u odnosu na pitanje bi li se opstanak prava boravka mogao opravdati na temelju članka 13. stavka 2. točke (a) Direktive 2004/38.

24. Prema tom propisu razvod ne dovodi do gubitka prava boravka državljanina treće zemlje ako je brak do pokretanja sudskog postupka razvoda trajao najmanje tri godine – a od toga najmanje jednu u državi članici domaćinu.

25. S obzirom na to da su te pretpostavke ispunjene kod trojice tužiteljâ glavnog postupka, oni bi se uz izdvojenu primjenu članka 13. Direktive 2004/38 mogli pozvati na opstanak svojeg prava boravka. Naime, članak 13. Direktive 2004/38 prema svojem sadržaju ne traži niti da se građanin Unije i njegov bračni drug do okončanja postupka razvoda moraju zadržati u državi članici domaćinu niti da se postupak razvoda vodi i okonča u toj državi.

3. Zajedničko razmatranje članka 12. i 13. Direktive 2004/38

26. Ako se, međutim, članak 12. i članak 13. Direktive 2004/38 ne promatraju svaki izdvojeno već zajedno, strogo gramatičkim tumačenjem članka 13. Direktive ne bi se mogao opravdati opstanak prava boravka razvedenog državljanina treće zemlje.

27. Naime, odlaskom građanina Unije pravo boravka bračnog druga koji ostaje u državi članici domaćinu prestalo bi već odlaskom tog supružnika te čak ni kasniji zahtjev za razvod ne bi mogao dovesti do njegovoga ponovnoga oživljenja jer članak 13. Direktive 2004/38 govori o „zadržavanju“ postojećeg, no ne i ponovnom oživljenju prava boravka koje je već prestalo.

28. Stoga tužitelji glavnog postupka mogu zadržati svoje pravo boravka samo ako se iz sistematskog ili teleološkog promišljanja može izvesti zaključak da se opstanak njihova prava boravka u konačnici ocjenjuje isključivo prema članku 13. Direktive 2004/38.

29. Člankom 13. stavkom 2. točkom (a) Direktive 2004/38 zakonodavac Unije očigledno je htio zaštititi prava bračnih partnera iz trećih zemalja u državi članici domaćinu. Prijeti li im u slučaju razvoda gubitak prava boravka, ta okolnost može biti važan razlog da i u slučaju narušenog braka ne podnesu zahtjev za razvod braka. Nakon trogodišnjega trajanja braka – od toga jednu godinu u državi članici domaćinu – državljanin se treće zemlje, prema koncepciji zakonodavca Unije, u slučaju razvoda braka ne bi trebao bojati nastupanja neželjenih posljedica po svoje pravo boravka.

30. Nakon odlaska bračnoga partnera iz države domaćina prema intenciji zakonodavca međutim više ne postoji odgovarajuća potreba za zaštitom državljanina trećih zemalja jer sam odlazak građanina Unije već dovodi to toga da državljanin treće zemlje gubi pravo boravka u državi članici domaćinu.

31. Tome u korist govore sljedeća promišljanja.
32. Najprije je iz strukture propisa vidljivo da članak 13. Direktive 2004/38 načelno treba vrijediti samo za slučajeve u kojima bi oba bračna druga sve do razvoda trebala boraviti u državi članici domaćinu.
33. Naime, članak 12. Direktive 2004/38 iscrpno uređuje pretpostavke pod kojima članovi zadržavaju pravo boravka nakon smrti ili odlaska građanina Unije. Međutim, zakonodavac u članku 12. problematiku razvoda ne spominje niti jednom riječju, već joj člankom 13. posvećuje zasebnu odredbu. Ako bi promišljanja o pravu u vezi s razvodom zahtijevala izmjenu razmatranja slučajeve odlaska, bilo bi vjerojatno da će se zakonodavac Unije o tome izričito izjasniti.
34. S obzirom na nedostatak toga može se pretpostaviti da je pravo boravka državljanina treće zemlje prema članku 12. Direktive 2004/38 u pravilu već prestalo u trenutku kada je građanin Unije nakon svojeg odlaska podnio zahtjev za razvod. Zadržavanju prava boravka prema članku 13. prilikom kasnijeg zahtjeva za razvod već s pojmovnog aspekta više nema mjesta.
35. Samo bi za slučaj članka 12. stavka 3. Direktive 2004/38 uopće bila zamisliva zajednička primjena članka 12. i 13., i to na način da se pravo boravka roditelja koji je ostao u državi članici domaćinu, a koje ovisi o roditeljskoj skrbi naknadno – prilikom okončanog razvoda – pretvori u bezuvjetno pravo. Taj poseban slučaj, međutim, može ostati neraspravljen jer činjenično stanje koje je predočio sud koji je uputio zahtjev ne sadrži nikakve upute u tom pogledu.
36. Kao drugo, iz promišljanja o pravnoj sigurnosti proizlazi da bi odlazak građanina Unije u situacijama poput onih u glavnim postupcima rezultirao prestankom prava boravka državljanina trećih zemalja koji su ostali u dotičnoj državi.
37. Naime, često se u trenutku odlaska još niti ne može predvidjeti hoće li se u konačnici brak razvesti ili ne. Ako bi se polazilo od toga da članak 13. Direktive 2004/38 i nakon odlaska građanina Unije i dalje primjenjuje na slučajeve razvoda, to bi pravo boravka članova obitelji koji su ostali u dotičnoj državi najprije prestalo zbog odlaska te bi se onda – nakon podnošenja zahtjeva za razvod – opet retroaktivno ponovno oživjelo. Za takvo međustanje u odnosu na pravo boravka, međutim, u Direktivi nema uporišta. Naprotiv: postoji li pravo boravka ili ne, mora u svakom trenutku biti jasno razvidno u interesu svih sudionika.
38. Kao treće, iz razmišljanja o praktičnoj djelotvornosti Direktive ne daju se razaznati obvezujući argumenti da bi članak 13. stavak 2. točka (a) Direktive 2004/38 nakon odlaska građanina Unije te nakon pokrenutog postupka za razvod, morao biti mjerodavan za pravo boravka državljanina treće zemlje u državi članici domaćinu.
39. Članku 13. Direktive 2004/38 ostaje, naime, i tada relevantno područje primjene kada mu se oduzmu svi slučajevi u kojima građani Unije napuste državu članicu domaćina prije razvoda.
40. Ne može se, doduše, negirati da mogu nastati slučajevi nepravdnosti kada se u jednom slučaju podnese zahtjev za razvod u tuzemstvu, a u drugom slučaju tek nakon odlaska u inozemstvo, pri čemu kod brakova s istom dužinom trajanja u prvom slučaju državljanin treće zemlje zadržava pravo boravka kada se građanin Unije ne odseli, a u drugom slučaju ne zadržava.
41. Ova problematika međutim ima uporište u sistematici Direktive te ju je zakonodavac očigledno i uzeo u obzir. Iz Direktive 2004/38 ne proizlazi da bi državljanin treće zemlje nakon trogodišnjeg braka i u slučaju odlaska građanina Unije i kasnijeg podnošenja zahtjeva za razvod trebao imati pravo boravka u državi članici domaćinu. Zakonodavac je, bez daljnje, mogao preuzeti u Direktivu takvo jednostavno i transparentno pravilo. On to međutim nije učinio već je umjesto toga stvorio kompliciran i zamršen sustav članaka 12. i 13. preko kojega subjekti koji primjenjuju pravo ne mogu prijeći iz razloga pravičnosti.

42. Nadalje, treba priznati da građanin Unije zlonamjernim odlaskom iz države domaćina može ugroziti očekivano pravo boravka njegova bračnog druga koje je ustanovljeno u članku 13. Ipak, s jedne strane ništa u glavnim postupcima ne ukazuje na takvu namjeru, no s druge strane državljanin treće zemlje ne bi od takvog poteza ostao nezaštićen – on bi mogao pratiti građanina Unije ili istovremeno, u slučaju neuspjelog braka, sâm voditi postupak razvoda u državi članici domaćinu.

43. Ukoliko to ne učini, nalaziti će se u konačnici u istom položaju u kojem se nalazio Y. Iida⁴, kojemu Sud – unatoč braku koji je i dalje postojao – nije priznao pravo boravka niti na temelju primarnog prava niti na temelju sekundarnog zakonodavstva nakon odlaska njegove bračne družice. Na Y. Iidu se doduše nije primjenjivala Direktiva 2004/38 jer je isti boravio u domovini svoje supruge, a ne u nekoj drugoj državi članici. Ipak se iz presude Iida može utvrditi da se pravo boravka utemeljeno na pravu Unije koje državljani trećih zemalja izvode iz prava članova obitelji koji su građani Unije, u pravilu ne proteže na države članice u kojima građani Unije ne borave.

44. Tako je i u ovom predmetu, u kojem je Direktiva 2004/38 propisala da pravo boravka državljanina treće zemlje prestaje odlaskom građanina Unije, prije nego se pokretanjem postupka razvoda uopće otvori područje primjene članka 13. Direktive.

45. I primarnopravna razmatranja – posebice u pogledu članka 7. Povelje o temeljnim pravima i prava na poštivanje obiteljskog života – ne vode do drugačijeg rezultata.

46. S jedne strane, članak 7. Povelje u slučajevima poput onih glavnih postupaka već zbog toga nije prikladan za zasnivanje zasebnog prava boravka državljaninu treće zemlje u državi članici domaćinu jer to pravo ne bi bilo svrsishodno za daljnji opstanak njegova obiteljskog života s građaninom Unije, nego bi tim više bio vezan uz dio života koji bi slijedio nakon spomenutog obiteljskog života.

47. S druge strane, temeljnopravna zaštita braka i obitelji ne ide tako daleko da se bračnim drugovima u cijelosti prepusti odluka u kojoj državi će boraviti⁵. Međutim, sve dok jedna obitelj ima zakonit boravak u nekoj određenoj državi, oduzimanje prava boravka moglo bi imati karakter zahvata u to pravo⁶. Od toga međutim treba razlikovati slučaj u kojem se zajednički boravak obitelji ne okončava intervencijom države već – kao u glavnom postupku – slobodnom odlukom člana obitelji koji odlazi. Za takve je slučajeve odlazaka u diskrecijskoj ocjeni zakonodavca Unije da u pravnom aktu, kojim se ponajprije želi promicati sloboda kretanja građana Unije te se za njihov obiteljski život predviđaju mjere podrške, pravo boravka bračnoga druga državljanina treće zemlje uređuje tako da isti mora pratiti građanina Unije u onu državu u kojoj on ima namjeru voditi svoj daljnji život.

48. Ostaje, međutim, jedna nedosljednost u sustavu Direktive 2004/38. Ako, naime, nakon odlaska građanina Unije njegov bračni drug koji je državljanin treće zemlje, primjerice iz poslovnih razloga ne prati državljanina Unije niti se brine za njihovo zajedničko dijete, isti može izgubiti svoje pravo boravka u dosadašnjoj državi članici domaćinu unatoč nenarušenom braku⁷. Nasuprot tomu, u slučaju neuspješnog braka, državljanin bi treće zemlje prema članku 13. Direktive 2004/38 mogao zadržati pravo boravka u državi članici domaćinu, ako bi se razveo na vrijeme⁸.

4 — Presuda Iida (C-40/11, EU:C:2012:691).

5 — Vidjeti o tome t. 63. do 67. mojih mišljenja od 8. rujna 2005. u predmetu Parlament/Vijeće (C-540/03, EU:C:2005:517) i presude ESLJP-a od 2. kolovoza 2001. u predmetu Boultif/Švicarska (br. 54273/00), Recueil des arrêts et décisions 2001-IX, § 39, te od 25. ožujka 2014., Biao/Danska (br. 38590/10), § 53.

6 — Vidjeti npr. presudu ESLJP-a od 26. rujna 1997. u predmetu Mehemi/Francuska (br. 25017/94), Recueil des arrêts et décisions 1997-VI, § 27.

7 — Vidjeti o tome presudu Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, t. 60. do 64.).

8 — Teoretski bi bio zamisliv čak i slučaj „prividnog razvoda“ kao antipod prividnog braka, naime da se državljanin treće zemlje razvede isključivo u svrhu zasnivanja vlastitog prava boravka u državi domaćinu na temelju članka 13. Direktive 2004/38 prije prijetećeg odlaska njegova bračnoga druga. Međutim, u praksi to nije baš vjerojatno, između ostalog i iz financijskih razloga, da će se supružnici odlučiti za takvu ekstremnu mjeru jer državljanin treće zemlje nakon pet godina sukladno članku 16. stavku 2. Direktive 2004/38 ionako može steći pravo stalnog boravka. Da li bi se takvom „prividnom razvodu“ po potrebi trebala uskratiti valjanost te koje bi posljedice, vezano za boravak, iz toga nastale, može ostati otvoreno jer činjenično stanje ne sadrži indicije koje bi na to upućivale.

49. To bi moglo značiti zahvat u zaštitu obitelji u svezi sa slobodom kretanja dotičnog građanina Unije. Nije isključeno – posebice u pograničnim područjima – da se obitelj organizira tako da bračni partneri žive i rade u različitim državama članicama. Međutim nije potrebno dalje istraživati ovu dvojbu u dosljednost sustava pravila članka 12. i 13. Direktive u predmetnom slučaju. Naime, iz perspektive članka 7. Povelje, isti bi mogao voditi najviše do toga da državljanin treće zemlje koji je i dalje u braku zadrži pravo boravka. Međutim, u ovom su slučaju brakovi razvedeni.

50. S obzirom na to da skup pravila Direktive 2004/38 u svezi s predmetnim slučajem ne nameće nikakvu bitniju bojazan po ostvarenje temeljnih prava, na prvi se dio prvog prethodnog pitanja ima odgovoriti na način da državljanin treće zemlje gubi svoje pravo boravka u državi članici domaćinu ako građanka Unije s kojom je vjenčan ode iz te države članice čije državljanstvo ne posjeduje, čak i ako je brak u trenutku odlaska trajao najmanje tri godine – a od toga najmanje godinu dana u državi članici domaćinu – te ako nakon odlaska supruge u drugu državu članicu isti bude pravomoćno razveden.

51. Odgovor na drugi dio prvog prethodnog pitanja, kojim sud koji je uputio zahtjev želi znati smije li državljanin treće zemlje ostati u državi članici domaćinu barem do okončanja postupka razvoda, također slijedi iz članka 12. Direktive 2004/38, a koji državljaninu treće zemlje priznaje pravo boravka u državi članici domaćinu koje premašuje trenutak odlaska građanina Unije samo pod pretpostavkama određenima u njegovu stavku 3. (koje u ovom slučaju nisu ispunjene): kada je nakon odlaska građanina Unije pravo boravka državljanina treće zemlje prestalo, u nedostatku odgovarajućih odredbi Direktive ono ne može ponovno oživjeti do okončanja postupka razvoda koji bi bio pokrenut u nekoj drugoj državi.

B – O drugom prethodnom pitanju

52. Svojim drugim prethodnim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u bitnome želi znati mogu li se sredstva bračnog druga koji ne posjeduje državljanstvo države članice uzeti u obzir pri procjeni stoje li građanki Unije na raspolaganju dostatna sredstva za život u smislu članka 7. stavka 1. točke (b) i članka 8. stavka 4. Direktive.

53. Na to se pitanje može odgovoriti potvrdno uz upućivanje na stalnu sudsku praksu da nije odlučno podrijetlo sredstava, u svakom slučaju dokle god su ista stečena na zakonit način⁹.

54. Stoga nije potrebno odgovoriti na treće prethodno pitanje.

V – Zaključak

55. Slijedom svega iznesenog predlažem Sudu da na prethodna pitanja odgovori kako slijedi.

Državljanin treće zemlje prema Direktivi 2004/38/EZ o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i [boravak] na području države članice gubi svoje pravo boravka u državi članici domaćinu kada građanka Unije s kojom je vjenčan ode iz te države članice čije državljanstvo ne posjeduje, čak i ako je brak u trenutku odlaska trajao najmanje tri godine – od toga najmanje jednu godinu u državi domaćinu – te kada nakon odlaska supruge bude razveden u drugoj državi članici. Čak i do pravomoćnog okončanja postupka razvoda Direktiva 2004/38 državljaninu treće zemlje u državi članici domaćinu nakon odlaska građanke Unije ne priznaje pravo boravka.

⁹ — Vidjeti npr. presude Zhu i Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, t. 30.), Komisija/Belgija (C-408/03, EU:C:2006:192, t. 42.) i Alokpa i dr. (C-86/12, EU:C:2013:645, t. 27.).

I sredstva bračnog druga koji ne posjeduje državljanstvo države članice trebaju se, ako su zakonito stečena, uzeti u obzir kako bi se utvrdilo stoje li građanki Unije na raspolaganju dostatna sredstva za život u smislu članka 7. stavka 1. točke (b) i članka 8. stavka 4. Direktive 2004/38.